

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Nätverksträff 2022

4–5 oktober 2022 i östra Skåne

Minnesanteckningar

Hörjelgården i Skåne

Människan har varit närvarande i de här trakterna i tusentals år. Det finns lämningar bland annat från så långt bak som bronsålder. I de tidigare utmarkerna till Hörjel i östra Skåne skiftades år 1814 ut 29 hektar till en egen gård. Den brukades på traditionellt sätt ända fram till 1970-talet. År 1976 donerade ägarna [Hörjelgården](#) till Naturskyddsföreningen i Skåne. I deras regi har sedan dess gårdens byggnader och marker restaurerats och skötts.

Målbilden som man arbetar utifrån är landskapet och brukningsinriktningen vid ungefär 1700–1800-tal. Åkrarna hålls åtminstone delvis i tresädesbruk, det vill säga träda vart tredje år. Här odlas huvudsakligen korn, råg och lin. Såväl stubbskottsäng som översilningsäng hålls i hävd. I övrigt betas markerna med nöt, det är tidigare åkrar, hagmarker och utmark. Flera typer av traditionella stängsel hålls i skick, en del träd hamlas och emellanåt restaureras marker med gräsbränning och röjning. Ett ökande problem i samband med de ständiga röjningarna av hagtorn, slån och nypon har de senaste åren blivit björnbär. Bland annat eftersom nötkreaturen inte rör dem har de snabbt spritt sig över stora ytor.

Genom att hålla traditionellt inriktat brukande i gång, håller man också ett antal viktiga livsmiljöer tillgängliga för växter, djur och svampar. Svaret låter inte vänta på sig: här formligen myllrar det av liv i alla ytor, skrymslen och vrår.

Hörjelgården är idag ett omtyckt besöksmål. Inte minst tar man emot många grupper av studenter och andra intresserade. Allt detta tack vare massor av ideella arbetstimmar som föreningen lägger ned här. Fantastiskt jobbat!

Kring gården arbetar man med olika typer av traditionella stängsel, inte minst för att hålla själva hantverket vid liv. Typiskt här är olika flät- och risgären, som alltså sätts och underhålls med material från röjningar i markerna.

Kronovalls store vång

De gamla ängsmarkerna växlar mellan torrare örtrika delar och fuktigare partier, bevuxna med grova starr och gräs. Hela området betas idag.

Den gamla utmarken växlar mellan skuggigare och öppnare partier. Här står många fina gamla träd.

Ett par mil nordväst om Simrishamn ligger Kronovalls slott. En av de marker som försörjde godset kallas [Kronovalls store vång](#). Med "vång" menas ett instängslat skifte av åker och eller äng. Idag omfattar det här området både gamla inägor och en bit tidigare utmark, som betas tillsammans. Man kan fundera kring hur nuvarande skötsel speglar den tidigare markanvändningen, och hur det påverkar det rika biologiska kulturarv som finns här.

Som i så många andra trakter är den tidigare ängsmarken i stort sett helt uppodlad idag. Därför är de gamla ängsmarker som ändå finns kvar av stor betydelse. Det är en god gärning att de hålls öppna. Samtidigt är det så att en stor del av bland annat örter och insekter missgynnas av bete över hela säsongen. Hade det varit möjligt att hitta sätt att lämna åtminstone delar av gräsmarkerna betesfredade under första halvan av säsongen, så skulle förutsättningarna för den tidigare mångfalden förbättras väldigt mycket.

Eftersom markerna tydligt växlar mellan torrare och fuktigare stråk, skulle en idé kunna vara att vänta med betespåsläpp till högsommaren, slå av de fuktiga ytorna och därefter släppa på djur. De torrare delarna skulle sannolikt kunna klara sig bra med sent betespåsläpp. I de fuktiga gräsmarkerna, som sköts med enbart bete, har väldigt markerade tuvor utvecklats, som så ofta. Skulle man vilja ansluta till den tidigare ängshävden och sträva efter en mer artrik fuktäng, då krävs en restaureringsinsats där man kapar av tuvorna ordentligt.

Den södra delen av området är gammal utmark. Skåne har en lång historia av träd- och virkesbrist. Det betyder att många av de tidigare utmarkerna under olika perioder har varit nästan eller helt trädlösa. Idag är det förstås tvärtom: det man ofta möter är täta planterade trädbestånd. I de gamla utmarker som inte har omförts på det sättet kan man hitta fina gamla träd, som har fått stå kvar och åldras. Typiskt i den sortens marker är också den mosaikartade växlingen mellan tätare och glesare, ett värdefullt och ofta saknat karaktärsdrag i landskapet.

Kulturens Östarp

[Kulturens Östarp](#) är en del av den äldre byn Östarp som är känd sedan år 1530. Byn har sedan dess främst bestått av två bondgårdar. Under 1700-talet ersattes de två gårdarna av en herrgårdslik anläggning, men år 1810 brann den stora gårdsanläggningen ned. Då uppfördes tre tätt liggande korsvirkesgårdar. En av dem var Gamlegård som finns kvar än idag. Efter laga skifte 1831–1843 låg bara Gamlegård kvar, övriga gårdar flyttades ut till nya gårdslägen. År 1922 köptes sedan Gamlegård av [Kulturen i Lund](#). Møllegården, gästgiveriet och flera andra byggnader uppfördes innan museet invigdes två år senare. På 1990-talet köpte Kulturen även den intilliggande Alriksgården. Något som innebar att Östarps äldsta åkermark inkluderades i friluftsmuseet.

Till gårdarna hör 58 hektar mark. 23 hektar är torra sandiga backar som brukas som åker, med långa trädor med bete. Därtill kommer 7 hektar som brukas som äng eller bete. Fuktiga svackor däremellan har varit äng, och till viss del har ängsbruket återupptagits. I övrigt finns en del lövlundar, som är igenvuxna tidigare inägor. Någon egentlig utmark ingår inte i ägorna idag. Bakåt i tiden har utmarkerna i trakten nyttjats så hårt att de vartefter blivit trädlösa, och först under 1900-talet åter börjat bli trädklädda.

Kring Gamlegård sköts idag två trädgårdar: en visningsgård, som speglar 1800-talets inriktning, och en prydnadsträdgård, som mer speglar 1900-tal.

Här finns ett antal djur, av traditionella husdjursraser: 2–3 gotlandsruss, 10 skånsk röd eller ringamålakor (inkl. rekrytering), en linderödsgris, 3 göingegetter, blekingeankor, skånska blommehöns, skånegäss och mellerudskanin, ja i stort sett allt man kan tänka sig utom får. Alla djuren är på plats under säsong men inte under vintern.

I åkermarken odlas råg och bovete samt vall. Markerna är så pass magra och torra att man har varit tvungen till långa perioder av träda, som mest upp till 18 år. Under trädesperioderna betas markerna. Historiskt förekom att det har lett till problem med sanddrift, som man har tvingats hantera. I åkerkanter och liknande har det funnits små livsmiljöer för ogräs, insekter och annat. Det här kan man medvetet gynna än idag, genom att anpassa skötseln.

Hur de gamla slätterkärren bäst kan brukas är en fråga att begrunda. Ett skifte är idag i god hävd, med en fuktäng som bärgas varje år. Andra skiften är mer igenvuxna av grova gräs, starr och delvis skott av klibbal. Just klibbal har tidigare haft sin plats i de här markerna, skött med stubbskottsbruk. Man kunde tänka sig några års kraftfull maskinell slätter, tills ohävdarter backar och en mer lättbrukad markvegetation etablerats. Ett problem med det kan vara markens bärighet. Det kan vara så blött att det inte går att köra alls. Ett alternativ kunde vara mer intensivt bete. Tyvärr leder det normalt till en ännu mer markerad tuvighet.

Det kan också vara så att vattenförande miljöer, såsom dammar, diken och små fåror, behöver hanteras särskilt. Man kan behöva kontrollera om det finns dikningsföretag som styr.

Baldringe

Väster om Tomelilla finns ett flera hundra hektar stort utmarksområde. Det har en väldigt fin struktur som växlar mellan öppna gräsytor och slutna lundar. Här finns ett antal olika trädslag, och många fina gamla och grova träd. I svackorna finns dammar och vattenhål. Området har inte betats med tamboskap på ungefär 25 år. Idag hålls gräsmarkerna hyfsat öppna med hjortar. Delar av området har på senare tid blivit naturreservat. De här markerna är ett mycket fint exempel på hur traditionellt skötta utmarker kan ha sett ut i Skåne, under vissa perioder av vår historia.

I Östarp växlar markslagen med topografin.

De torra och sandiga backarna är mer som ett betesområde, med tillfälliga lindor.

I Baldringe kan man ströva bland kullarna, och njuta av träden.